

8. Тойнби А. Дж. Постижение истории : сборник труд. / А. Дж. Тойнби ; [пер. с англ. Е. Д. Жаркова]. – М. : Рольф, 2001. – 640 с.

9. Федорычак В. Крауд-маркетинг (crowd-marketing) и его использование в электронной коммерции [Электронный ресурс] / В. Федорычак // ImageCMS. – Режим доступа: <http://www.imagecms.net/blog/internet-marketing/kraud-marketing-...-i-ego-ispolzovanie-v-elektronnoi-kommertsii>.

10. Pentland A. Why startups should steal ideas and hire weirdos [Электронный ресурс] / А. Pentland. – Режим доступа: [www.wired.com/2014/02/ideas-flow](http://www.wired.com/2014/02/ideas-flow).

11. Vittikh V. A. Evolution of ideas on management processes in the society: from cybernetics to evergetics / V. A. Vittikh // Group Decision and Negotiation, 2015. – vol. 24, issue 5. – pp. 825–832.

---

---

УДК 35: 639.1(477) «18/19»

*Проців О. Р., к.держ.упр., І-ФОУЛМГ*

## **ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН У МИСЛИВСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.СТ.**

*У статті висвітлено процес державного регулювання застосування отрути при добуванні хижих та бродячих видів тварин. Проаналізовано вплив громадських організацій і стан правозастосування органів державної влади та місцевого самоврядування в частині державного управління застосуванням отрути при проведенні полювань. Досліджено еволюцію приготування та застосування отруйних речовин при знищенні хижаків у Галичині та проведено компаративний аналіз з іншими країнами.*

**Ключові слова:** *Галичина, мисливські тварини, державне регулювання, отрута.*

*The article highlights the process of state regulation of using poison while hunting vagrant and prey species. It also analyses the influence of non-governmental organisations as well as law enforcement by state and local authorities in terms of using poison in hunting. There has been also described the evolution of preparing and using poisonous substances in destruction of predators in Galicia and conducted the comparative analysis with other countries.*

**Keywords:** *Galicia, game species, state regulation, poison.*

**Постановка проблеми.** На даний час в Україні у мисливському господарстві законодавством заборонено використовувати отруйні речовини для знищення хижих та бродячих тварин, однак дозволено для знищення

гризунів. Дослідження зазначеної проблеми в історичному контексті дасть змогу врахувати законодавче забезпечення, досвід його правозастосування, культуру і технологію використання отруйних речовин при регулюванні чисельності хижаків та бродячих тварин у мисливському господарстві.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема правового регулювання використання отруйних речовин у мисливському та рибальському господарстві Галичини досліджуваного періоду висвітлювалась у журналах «Ловець», «Ловець польський», «Окулярник», календарях громадських мисливських та природоохоронних організацій.

**Постановка завдання.** Мета статті – дослідити державне регулювання у використанні отруйних речовин у мисливському господарстві в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання:

– провести аналіз діючих нормативно-правових актів Галичини, що врегульовували питання використання отруйних речовин в галузі мисливського господарства;

– проаналізувати практику правозастосування органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями у використанні отруйних речовин;

– провести порівняльний аналіз використання отруйних речовин в інших країнах.

**Виклад основного матеріалу.** Спираючись на технології, науково-технічний розвиток, культуру, моральні цінності, звичаєве право, змінювались методи полювання. Одним із методів полювання у ХVІІІ–ХІХ ст. було застосування отрути, а в ХХ – ХХІ ст. чинне мисливське законодавство і мораль 99% мисливців не дозволяє застосувати на полюванні отруйні речовини. Більше того, сьогодні практика невикористання отруйних речовин підтримується і країнами Євросоюзу, на які ми рівняємось. Зокрема, ще 2 квітня 1979 року ці країни прийняли Директиву про охорону диких птахів, відповідно до якої країни-члени ЄС зобов'язувались внести в національні законодавства норми, що заборонятимуть використання на полюванні отрути, ароматизовані речовини, приманки у вигляді живих птахів. Разом із тим, наявні випадки, коли дозволяється використовувати отруту: загроза поширення пандемії; загрози порушення повітряного руху літаків; заподіяння птахами великих збитків [1].

Історія застосування отруйних речовин на полюванні містить багато суперечностей. Так, заборона використання отруйних речовин для добування їстівних видів дичини була логічною. Оскільки тоді їх м'ясо ставало неїстівним, а для знищення хижаків із застосуванням заходів безпеки цей спосіб у деяких випадках вважався прийнятним.

У 1818 році вчені Пельтьє і Кавенті винайшли отруту – стрихнін або «вороняче око» [2]. Слід відзначити, що органи державної влади Австрійської монархії вживали заходів державного регулювання з метою запобігання

розповсюдження отруйних речовин у вільному доступі. Так, 18 липня 1819 року Державною канцелярією Австрійської монархії було видано розпорядження «Про заборону вільної торгівлі отрутою» [3].

Загалом у Європі наприкінці XIX століття державне регулювання застосування отруйних речовин на полюванні було різним. Так, в Англії – законодавство було найбільш ліберально налаштоване щодо застосування різних методів полювання шкідливих тварин (диких кроликів, зайців), право відстрілювати та знищувати за допомогою отруйних речовин мав кожен власник земельної ділянки. Законодавство цього ж періоду у Франції забороняло застосовувати вовчі ями, капкани й отрути, зважаючи на загрозу для людського життя. Крім того, використання отрути як способу полювання завдавало великі страждання тваринам. Щоб запобігти жорстокому поводженню з тваринами у низці країн Австро-Угорської імперії законодавство забороняло використовувати отруту: у Галичині (1875 р.), Австрії (1874 р.), Буковині (1874 р.), Істрії (1882 р.), Моравії (1873 р.), Штирії (1876 р.), Крайні (1889 р.), Предлітавії (1887 р.), Пруссії (1870 р.) [4]. Така ж заборона діяла і відповідно до Мисливського закону від 17 липня 1871 року на території губерній Королівства Польського. Порушників могли арештувати на 7 днів або покарати штрафом до 10 рублів [5]. Наступний Мисливський закон 1909 року давав право застосування отруйних речовин для знищення хижаків, але для цього потрібно було отримати дозвіл губернатора [6]. Мисливським законом Галичини (1907 р.) також заборонялось використовувати отруту (ст. 47) [7].

З розпадом Австро-Угорської монархії і встановленням на території Галичини Другої Речі Посполитої 3 грудня 1927 року приймається новий Мисливський закон, який у статті 41 визначає, що отруту дозволено застосовувати лише для знищення хижаків [8]. Уперше вводиться законодавча норма щодо заборони застосування зерна, змоченого у спирті, для відлову пернатої дичини [9]. Мисливський закон Данії (1931 р.) дозволяв на полюванні використовувати лише фосфорну отруту [10], а Німеччини (1934 р.) забороняв виставляти отруту за межею огороженої ділянки біля будинку [11]. У Сербії на початку XX століття законодавство взагалі не дозволяло застосовувати жодної отрути [12].

Мисливські товариства Галичини кінця XIX ст. лобіювали застосування отрути для зменшення поголів'я хижих і шкідливих тварин, обговорювались можливості її застосування лише при дотриманні техніки безпеки і за дозволом старости повіту [13]. На мисливському конгресі 1910 р. у Відні наголошувалось, що через застосування отруйних речовин гине багато орлів [14].

Дослідження тогочасної мисливської періодики та навчальної літератури свідчить, що мисливці могли знайти багато порад про застосування отрути для знищення хижаків. Зокрема, у «Новому довіднику для мисливців» (1847 р.) було подано детальний покроковий рецепт для приготування приманки: у туші мертвої тварини (коня, теляти) необхідно зробити надрізи, засипати туди порошок стрихнін. Особлива увага приділялась рекомендаціям

щодо дотримання техніки безпеки: приманку можна було брати тільки в рукавицях, недавно випраних або в тих, що пролежали два дні в копиці свіжого сіна, щоб добре перебити людський запах. Категорично заборонялось палити. Після закладання стрихніну в приманку її необхідно було прикинути на 1-2 доби кінським гноєм і лише потім виставляти [15].

Крім стрихніну широко використовувався миш'як. Зокрема, у 1843 р. лише в одному мисливському господарстві біля Перемишля за його допомогою було отруєно 16 вовків [16]. Також широко у ті часи застосовувався рвотний горіх (*Strýchnos nux-vómica*), що містить стрихнін [17]. На початку ХХ століття у мисливській пресі подавалась інформація про ефективність нітрогліцерину в якості отрути [18].

Отруєні приманки для лисиць викладались поблизу сіл або у місцях, де протікає вода. В якості приманки використовувались цілі туші старих коней, непридатних у господарстві. Знавці справи вказували на те, що до цілої туші вовки та лисиці підходять більш охоче, ніж до кусня мяса. Більше того, слід було розпороти туші живіт і розкидати довкола її внутрішні органи.

З розвитком науки змінювався і спосіб приготування принади – пропонувалось розводити стрихнін водою й обколювати труп принади, коли той був ще «теплим». Інший своєрідний метод приготування принади полягав у дачі великої кількості живому коневі стрихніну, після чого він падав, ніби вражений блискавкою. Ефективність, на думку тогочасних дослідників, полягала в тому, що кров розносила отруту по всьому тілу коня. Щоб отруєні лисиці не відходили далеко і, таким чином, було легко відшукати шкірку, декілька кусків принади розкидали поблизу, щоб звір мав більше часу затриматись [19]. Інші знавці вважали, що для отруєння лисиці краще використовувати не коня, а мертвого kota чи зайця, нашпигованого отрутою та міцно прив'язаного до дерева, що знаходилось на відстані не менше 200 метрів від лісу, оскільки в лісі важче було знайти здохлу лисицю, ніж у полі. Таким чином, за ніч можна було добути 3-4 лисиці. Зимою під час морозів лисицю можна було підібрати через 3-4 тижні, при чому шкірка лисиці на морозі не втрачала своєї якості і її було безпечно знімати [20]. Проте через отруєння лисиць гинуло багато «співочих птахів», які дзьобали отруєний труп лисиці [21], а в Карпатах на розставлену приманку-вівці на вовка здох ведмідь [22].

На думку відомого мисливця середини ХІХ ст. графа Казимира Водзіцького, найефективніша боротьба з вовками полягає в розоренні вовчих нір та отруєння їх стрихніном [23]. Він описував випадок, коли на полюванні собака, що облизав сніг біля приманки, отруєної стрихніном, за декілька хвилин здох. Відомий також випадок, коли сорока лише дзьобнула мертву отруєну стрихніном лисицю і відразу впала мертвою [24]. У Карпатах найбільше вовків добували за допомогою капканів та отруєння, і лише випадково відстрілювали на полюванні [25]. Дуже багато вовків у Карпатах розмножилось після Першої Світової війни, адже тоді неможливо було придбати стрихнін [26]. Органи державної влади відповідно до мисливського законо-

давства давали вказівки застосовувати отруйні речовини для знищення хижаків. Зокрема, Станіславівський воєвода звернувся до старост Косівського, Надвірнянського, Богородчанського, Калуського, Долинського, Стрийського, Сколівського, Турківського повіту листом Л. 4706/VІІЬ. 1924 «Про збитки, що вовки завдають під час випасу худоби на полонинах». Для зменшення їх поголів'я було видано розпорядження використовувати для знищення вовків капкани й отруту [27]. Часто для свого незаконного полювання використовували отруту браконьєри. Через це статут Станіславівського товариства «Кнея» зобов'язував мисливських охоронців контролювати дії браконьєрів, які нелегально полюють, виставляють силця, капкани й отруйні приманки на дичину [28].

Чи не найбільше застосовувались отруйні речовини для знищення ворон. Тогочасні мисливці вважали ворону дуже обережною, і за допомогою зброї її знищити дуже важко. Більше того, застосування вогнепальної зброї у лісі відлякувало іншу дичину. Для цього використовували отруту, що містила фосфорні складники, які, на відміну від стрихніну, окислюються і з часом стають безпечними для свійських видів тварин [29], а через специфічний запах фосфорні принади собаки не їдять [30]. Крім того, отрута була дуже ефективною: одноразово на одному місці знищували за її допомогою по 50-60 ворон. Ощадливі мисливців навіть підраховували, що собівартість знищення однієї ворони коштувала на початку ХХ ст. 14 геллерів. І якщо стрихнінові приманки можна було купити готовими в аптеці, то фосфорні для економії коштів можна було приготувати самому, але дотримуючись техніки безпеки, адже фосфор є легкозаймистим [31]. Отруєні приманки для ворон рекомендувалось робити з риби, яка має світлу та блискучу луску [32]. Інші знавці не радили використовувати для цього отруєне м'ясо чи рибу, оскільки ворони можуть розносити їх на велику відстань, що спричиняє отруєння великої площі землі. Відомі випадки, коли таким чином були отруєні мисливські собаки.

Існував рецепт, при якому перемішували стрихнін із кров'ю дичини і в сильний мороз виливали цю суміш на сніг [33].

У спеціалізованій мисливській літературі можна було знайти оголошення про продаж отрути [34]. Наприклад, у місті Жешув отруту для лисиць можна було придбати в аптеці, але за дозволом старости повіту, оскільки ліки видаються лише за рецептами лікарів. Отрута мала різну силу дії, від цього залежала її ціна: 3 крони – за 25 порцій слабкої отрути, 4,50 крон – сильної, тоді як вартість 1 кг м'яса становила в ті часи біля 1 крони [35]. Крім аптеки, отруту для ворон можна було купити також на фабриці у селі Замарстинів біля Львова. Препарат продавався у концентрованому вигляді: 25 грамів фосфору були розведені в 200 грамах гліцерину. У подальшому його потрібно було розвести в 50 літрах крові тварин. Вартість препарату становила 1,7 крони. Реалізацією отрути займалися і спеціалізовані фірми – фабрика отруйних препаратів Г. Дегенара та інші [36].

Застосування отрут у мисливстві мало противників, з точки зору їх за-

стосування та реалізації. Проти продажу отрути в аптеках виступало багато мисливців, які вважали, що реалізація отрути в аптеці є неприпустимою і загрожує здоров'ю людей [37]. Природоохоронні організації Другої Речі Посполитої виступали за відміну використання отруйних речовин у галузі мисливства, мотивуючи це тим, що отруєння хутрових тварин – це негуманне ставлення до них, і мисливці, прикриваючись боротьбою з хижаками, більше думають про хутро цих хижаків [38]. Такої ж позиції притримувались мисливці, які на полюванні використовували собак, адже через виставлену на хижаків приманку гинули їхні собаки. Вони домагались встановлення на законодавчому рівні норми, що власники мисливських господарств повинні заделегіть їх повідомляти про виставлену отруту [39]. Небезпечною виявилась отрута не лише для небажаних тварин. У цьому пересвідчилися мешканці Австралії, де через фосфорну легкозаймисту отруту на диких кроликів сталися великі лісові пожежі [40]. З огляду на легкозаймистість фосфор заборонялось висилати поштою [41].

Отруту застосовували і на таких великих тварин, як тигри. Так, на отрові Ява у 1894 році через напади тигрів загинула 71 людина. Тому місцеві мисливці отруювали їх стрихніном. Тигри після отруєння здихали на відстані від 20 метрів до 1000 метрів від закладеної принади [42].

Крім отруєння шкідників, отруту використовували ще на початку ХХ ст. як бойову зброю на острові Борнео. При потраплянні в людину стріли, отруєної стрихніном, вона вмирала за 7 секунд [43].

Відомі й курйозні випадки із застосуванням отрути в мисливстві. Так, один власник мисливського господарства захотів отримати відшкодування за отруєння зайців отрутою, виставленою на мишей. Для більшої аргументації він направив отруєного зайця до ветеринарного лікаря через свого посильного із листом про те, що він бажає отримати результати хімічного дослідження тушки. Посильний зайця передав, а записку – забув. Яким же було здивування господаря мисливського господарства, коли він замість очікуваної експертизи отримав подячний лист від ветлікаря за смачного зайця, якого його дружина дуже смачно приготувала [44].

Використання отрути спостерігалось і для вилову риби. Зокрема, на річці Прут здебільшого хлопці-пастухи використовували отруту, куплену в місцевих євреїв і змішану з хлібом або кулешем [45]. Зазвичай таким методом отруювали мальків риби, а найчастіше отруту застосовували на таких річках, як Серет, Стрипа, Збруч [46]. Євреї самі ніколи не браконьєрили із застосуванням отрути, для цього вони використовували селян, а виловлену рибу вимінювали на горілку або тютюн. Показовим став випадок, коли до єврейського торговця з Бродів – Мойсея Баума, прийшла посилка з Лондона із 750 кг отрути. Галицькі митники виявили отруту і не пропустили на територію Галичини, відправивши її назад у Лондон [47].

**Висновки.** Установлено, що питання реалізації та використання отруйних речовин у Галичині врегульовувалось законодавством Австро-

Угорської імперії з початку XIX ст. Після передачі компетенції законодавчого забезпечення цього питання з Відня до провінцій імперії (у 60-тих роках XIX ст.) практично у всіх теродинаціях було встановлено законодавче обмеження на використання отруйних речовин у галузі мисливського господарства. Під час входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої мисливське законодавство, на відміну від попереднього, дозволяло використання отруйних речовин, але виключно для регулювання чисельності хижаків. Вплив на державне управління в частині використання отруйних речовин у галузі мисливства чинили громадські мисливські організації, позиції яких кардинально відрізнялись. Установлено, що відбувались масові порушення вимог законодавства щодо використання отруйних речовин у Галичині.

З гуманітарним розвитком суспільства проходить еволюція суспільного світогляду щодо можливості використання отруйних речовин для добування дичини. На цей час використання отрути заборонено законом, та й у свідомості абсолютної більшості мисливців отруйні речовини недопустимі на полюванні.

### Список використаних джерел

1. Stec R. *Łowiectwo w prawie europejskim*. Warszawa : Oficyna wydawnicza ASPRA-JR, 2008. – 330 s.
2. Roman Salko. „Praktyce myśliwskiej” Dobra i dawnych łowach // *Łowiec*. – 1915. – № 7–8. – S. 62.
3. Rybia trutka // *Okólnik*. – 1883. – № 3. – S. 72–74.
4. Bresiewicz T. *Ustawodawstwo łowieckie w Europie* / Tadeusz Bresiewicz. – Lwów : Drukarnia W. Łozińskiego, 1898. – S. 49.
5. *Przepisy o polowaniu w guberniach Królestwa Poskiego z najwyszczegego zezwolenia 17 lipca 1871 roku* // *Kalendarz myśliwski na rok 1904*. – Warszawa : Druk P. Laskauera i S-ki, 1904. – S. 49–53.
6. *Nowe prawo myśliwskie* // *Łowiec Polski*. – 1909. – № 22. – S. 340–344.
7. *Posiedzenie 1–36* // *Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesji dziewiątego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskie z roku 1908 od 15. wrzesnia do 5 listopada 1908*. – Lwów, 1908. – S. 2060.
8. Pawlikowski M.K. *Prawo łowieckie: komentarz dla województw wschodnich z dołączeniem rozporządzeń wykonawczych i kalendarza myśliwskiego*. – Wilno : Nakładem policyjnego klubu sportowego, 1929. – 89 s.
9. *Kilka słów o Polskim Prawie łowieckim* // *Łowiec*. – 1928. – № 13. – S. 210–211.
10. Szablowski W. *O prawie łowieckim w Danji i Finlandji* // *Łowiec Polski*. – 1932. – № 2. – S. 32.
11. Ulm A. *Nowe prawo łowieckie w Prusiech z 18 stycznia 1934 r.* // *Łowiec*. – 1934. – № 4–5. – S. 30.
12. *Postęp w dziedzinie myśliwskiej w Serbii*. // *Łowiec Polski* – 1900. – № 15. – S. 13.
13. *W sprawie ustawy łowieckiej* // *Łowiec*. – 1890. – № 9. – S. 136–138.
14. Krogulski S. *Międzynarodowy kongres myśliwski w Wiedniu* //

- Łowiec. – 1910. – № 22. – S. 257–259.
15. Nowy poradnik dla myśliwych. – Wawszawa : Drukarnia J. Kaczanowskiego, 1847. – S. 252–253.
16. Wilia Bożego Narodzenia na Otrycie // Łowiec. – 1883. – № 8. – S. 125–126.
17. Wilk // Łowiec. – 1878. – № 8. – S. 59–60.
18. O amunicji łowieckiej XX. Wieku // Łowiec. – 1908. – № 3. – S. 27–28.
19. Tępienie lisów // Łowiec. – 1902. – № 24. – S. 289–290.
20. Strychnina // Łowiec Polski. – 1900. – № 5. – S. 6–7.
21. O ptakach śpiewających. // Łowiec Polski. – 1910. – № 8. – S. 124.
22. Działanie strychniny // Łowiec Polski. – 1903. – № 2. – S. 27–28.
23. Kazimierz Wodzicki O wilkach // Łowiec. – 1878. – № 4. – S. 59–60.
24. Kazimierz Wodzicki Pogadanka myśliwska // Łowiec. – 1881. – № 1. – S. 3–4.
25. O odstrzale czworonożnych drapieżników // Łowiec Polski. – 1938. – № 34. – S. 705.
26. Marcinków J. Jeleń karpacki // Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – № 13–14. – S. 13–15.
27. Korespondencje // Łowiec. – 1924. – № 10. – S. 156.
28. Statut i regulamin towarzystwa łowieckiego „Knieja” w Stanisławowie: rok założenia 1901. – Stanisławów : Drukarnia L. Gellera, 1932. – 35 s.
29. Najszkodliwsze drapieżce skrzydlate i sposoby ich łowienia // Łowiec. – 1915. – № 1–2. – S. 12.
30. Tępienie wron // Łowiec Polski. – 1911. – № 10. – S. 157.
31. Jak należy truć wrony i gdzie nabyć trucizny // Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 18. – S. 308.
32. O wronie i walce z nią w łowisku // Łowiec Polski. – 1936. – № 2. – S. 32.
33. Tępienie wrony // Łowiec. – 1898. – № 11. – S. 166.
34. Trutki // Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 17. – S. 283.
35. Trucizna na lisy! // Łowiec. – 1907. – № 24. – S. 295.
36. Rozmaitości // Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 14. – S. 244.
37. Lis i kilka uwag dotyczących się jego tępienia // Łowiec. – 1908. – № 15. – S. 174.
38. Józef Gieysztor Z powodu trucia lisow // Przegląd myśliwski. – 1924. – № 3. – S. 11.
39. Z W. K. Poznańskiego // Łowiec Polski. – 1902. – № 3. – S. 39.
40. Pożary lasów a króliki // Łowiec Polski. – 1907. – № 15. – S. 238.
41. W sprawie tępienia wron // Łowiec. – 1909. – № 4. – S. 40–41.
42. Tygrys na wyspie Jawie // Łowiec Polski. – 1900. – № 20. – S. 11.
43. Lud myśliwski // Łowiec Polski. – 1913. – № 24. – S. 379.
44. Zając na niedziele // Łowiec Polski. – 1900. – № 20. – S. 11.
45. Kilka słów o rybołówstwie i rybach Prutu // Łowiec. – 1879. – № 5. – S. 69–70.
46. Starkl J. Powszechna wystawa krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju: Łowiectwo i rybactwo / Juliusz Starkl, Zygmunt Fiszer. – Lwów : Wydział krajowy, 1896. – S. 85.
47. Там само.